

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI 11

TSHIVENGA LUAMBO LWA HAYANI (HL)
BAMMBIRI ·A TSUMBO
BAMMBIRI ·A U RANGA (P1)
EXEMPLAR 2007

MARAGA/MARKS: 70

TSHIFHINGA: 2 awara

Bammbiri iŋi ŋi na masiaŋari a ŋahe (9)

PFESESANI:

1. Bammbiri he^ŋi ^ŋi na khethekanyo **tharu:** A, B na C.
2. Fhindulani mbudziso dzo^ŋhe kha hedzi khethekanyo.
3. Khethekanyo i^gwe na i^gwe i tea u thoma kha siatari ^ŋiswa.
Hune khethekanyo i^gwe na i^gwe ya fhelela hone ni talele.
4. Ni tshi fhedza u fhindula mbudziso ni pfuke mutala ni
kone u ya kha i tevhelaho.
5. °walani zwi no vhalea nahone nga vhudele.
6. Ni dzhiiele nzhele zwiga zwa u vhala, mupele^ŋo, tswayo na
khethekanyo ya maipfi.

KHETHEKANYO YA A: THOLOKANYON¶IVHO

1. Vhalani mafhungo aya nga vhuronwane uri ni kone u fhindula mbudziso dici a tevhelaho. **Shumisani maipfi** aλu nga nnpani ha musi ho pfi ni shumise a re mafhungoni e na λewa.

"Ndi khou pfa tshi%havhi nandi, ndi hone ndo lovha. A hu na ane a nga nthusa-vho naa? Vhananga, a ni ui na nthusa na wee! "hamusi Mudzimu o vha a tshi po mmbavhalela nda fhola. A thi khou lwala lwa u fa lini." Avha ndi mukalaha Vho-Johannes vhane vha khou gungula hu si na ane a vha lavhelesa kha vhana vhavho vha vha%hannga. Uyu mu;we a ri mu vhali vhunga o no vhingwa. Vho%he vha sokou ri kha i ye ya ha masongana%o, ndi kale vho tshila. Mu;we na mu;we o lavhelesa uri u po wana mukovhe kha mavhengele a mukalaha **vha tshi tsiruwa**. Zwenezwi zwa lupfumo zwo vha balelisa na u shuma.

Mukalaha vho gomela ha vhuya ha fhela mapuvha mavhili o%he vha sa iswi vhuongeloni, naho hu ha tshigomamutanda zwatsho. U vhona zwo ralo vha vho uiurma na u fhira fhano shangoni. Vha vho vhona vha tshi khou lenga u fa vha fhambana nazwo. Ndi hone vho salaho vha tshi po sala vha tshi uiiphina vhunga vha sa koni u uiiphina zwino.

Mukalaha Vho-Johannes vha khou dzula kha uyu mu%a wavho muhulu we vha u fha%a musi vha tshi kha ui uiipfa. Muthu a nga ui ri ndi tshigwili a tshi sedza kudzulele kwa nnpu dza hone. Zwino ho no %angana na hedzi dza vhana vhavho, hu tou vha thavhani vhukuma.

Nga muvha %a vhuraru vha elekanya u ya ha ;wana wavho wa musidzana. Huno ndi kule vhunga Lady Selborne hu kule na Sophia Town naho hu na zwi%amelo. Kha mukalaha nahone a lwalaho, a si fhano. Naho zwo ralo vha sokou dzhena nqilani na vhulwadze havho. Vha sa ralo vha po tou vhuya vha fela heneffo nquni vhathu vho lavhelesa. U tshimbila ha mukalaha, muthu u ui pfa unga u khou kona ngeno o %uwesa. Afho zwo vha zwi songo ralo vhunga na masheleni o vha **a tshi ndi bva vhubvo**. Mafhungo a uri mukalaha vho dzhena nqilani ya u ya Sophia Town nga vho%he a swika nqevheni dza David na Solomon. Vha humbula vha guma nga %a uri mukalaha a vho ngo fanelwa nga u ya hune vha khou ya hone vhunga vha tshi nga kha ui fhola. Naho zwo ralo vha vho %opou tou uidzhenisa nga vhone vha%e kha vhuvhi. Vho rindidzana mbilu nge vha ri a vha nga swiki vhunga vha tshi khou lwala nahone vho kalaha. Vhunga na masheleni vha tshi nga a vha na, vha po tou tshimbila nga milenzhe.

NSC

tshi sala $\frac{1}{4}$ i tshi kovhela vha vha vho no swika kha $\frac{1}{4}$ a Thembisa. U gonya thavha na mivhundu ya $\frac{1}{4}$ a Kempton Park ni songo hu vhona. He vha vha vha tshi khou ya hone ha vha hu tshe kule lu sa vhuiho fhano. Swiswi $\frac{1}{4}$ i tshi vho

thoma uri bo, vha khonela tshi $\frac{1}{4}$ akani tsha muunguri vha dzula fhasi. Vha humbula nga ha vhana vhavho vhavhili vha vha $\frac{1}{4}$ hannga fhedzi. Vhukuma **malofha avho o shashata**. Vha humbulesa vha vhona hu khwine vho lovha. Ngoho vhana a vha na zwivhuya; ndi tshinanaunga, tshi tshi hula tshi u $\frac{1}{4}$ a $\frac{1}{4}$ hoho.

Mukalaha vho ri u gungula na u semana vha vho nga muthu ane a khou rabela. Vha ita na u humbula uri ngavhe na vhenevha vhana zwi sa vha nakeli. Vha vhuya vha tou **shingizhela** na mi $\frac{1}{4}$ odzi sa lutshetshe. Vha vhona vho beba **ma $\frac{1}{4}$ avhathu**. Nga murahu vhe kha tshenetsho tshililo vha vhofholola thai yavho khunduni vhe mukuloni hwete, vho ui dzula heneffho fhasi, zwa mbo ui ya na vhusula.

Zwauri mukalaha vho swika he vha vha vha tshi khou ya hone, a ho ngo tsha vha na we a zwi tevhela. Vha masipala wa Thembisa vho vhuya vha tou vha **swi $\frac{1}{4}$ a** vhunga hu songo vha na we a vha a tshi khou zwi tevhelela. Vha ita iyo n $\frac{1}{4}$ ouiseni zwa sa vhuye zwa thusa vhunga ho vha hu si na we a vha a tshi khou vha $\frac{1}{4}$ oua. Vho $\frac{1}{4}$ edorobo vha kale sa vhathu vha vhulenda, vhe ndi mulanda washu, mu awedzeni heneffha.

\circ wana wa musidzana wa Vho-Johannes o vho tou vhona nga ma $\frac{1}{4}$ udzi a sa fheli afho mu $\frac{1}{4}$ ani. A takuwa a tshi ndi yo $\frac{1}{4}$ olela mukalaha ngei Lady Selborne. A wana David o no wana nnuu yawe, mu $\frac{1}{4}$ wo sala na Solomon. U vhudzisa uri mukalaha vha ngafhi a vha o tou $\frac{1}{4}$ unga mabu. O vho tou pisola uri o vhuya a pelani. O fhedza o shakuliswa na $\frac{1}{4}$ ene $\frac{1}{4}$ o puvha vhunga ho vha hu si na tshine a khou $\frac{1}{4}$ oua. Solomon ene o vha a tshi khou sokou piposa-vho kha haya mafhungo vhunga o no shanduka paba $\frac{1}{4}$ aba kha hoyu David. Ri $\frac{1}{4}$ ue a si $\frac{1}{4}$ one ngani, vho mu dzhiela mavhengele o $\frac{1}{4}$ he o lavhelesa.

Solomon u vhona zwi tshi nga zwi $\frac{1}{4}$ o konpa afha mu $\frac{1}{4}$ ani a $\frac{1}{4}$ amela a tshi ri u yo shuma. Ha vha hone u shambila tshikalahelo vhunga o vha a sa athu u shuma u bva tshe a rano. Zwe David a mu ita zwone a si zwe vha vha vho langanisa zwone. Naho zwo ralo a nga si mu vhangise, nge a mu pipha a mu fhedza. Munna uyu u tou vha $\frac{1}{4}$ otshi dza tshimana.

Ho mbo vha u tshinyala na u balangana ha mu $\frac{1}{4}$ a wa mukalaha; na $\frac{1}{4}$ amusi vha vho nga vhathu vho $\frac{1}{4}$ aho musika.

NSC

	Johannes vha vha khatsho.	(2)
1.2	Vho-Johannes vha na vhana vhangana? Tikedzani phindulo	(2)
1.3	yal ^z u.	(2)
1.4	Zwi amba mini uri: 'Ndi tshinanaunga tshi tshi hula tshi u ^z a ^z hoho?.	(2)
1.5	Arali inwi ni nga piwana ni kha vhuimo ha Vho-Johannes ni nga ita mini? ¹ alutshedzani nga maipfi al ^z u.
Ri ^z eeni ^z hoho yo teaho mafhungo aya.	(2)

- 1.6 Lwendo lwa Vho-Johannes lwo vha ma¹isambili kha vhathu
vhane vha vha ²pivha. Ndi ngani ni tshi vhona zwo ralo? (2)
- 1.7 Fhindulani mbudziso dzi tevhelaho nga uri Ee kana Hai, ni
tikedze nga u topola zwi re mafhungoni.
- 1.7.1 Avha mukalaha vho kapula mapfura nga lebula u bva
kale u swika vho no hula. (2)
- 1.7.2 Mu¹pi wa Vho-Johannes wo vha u mu¹pi mu²uku u sa (2)
- 1.7.3 nyauli.
Vhana vha mukalaha vho vha vha tshi funa khotsi (2)
avho.
- 1.8 Lufu lwa mukalaha lwo ¹pa hani? Tikedzani phindulo ya¹zu. (2)
- 1.9 Ndi ngani vha²hannga avha vha songo londa mukalaha musi (2)
- 1.10 vha tshi lwala?
Musi mukalaha vho no lovha ho sala hu na vhushaka havhu¹pi (2)
- 1.11 na kha vhana vhavho? Tikedzani phindulo ya¹zu. (6)
¹alutshedzani mafurase/maipfi o swifhadzwaho mafhungoni
ayo.

30

¹HANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A:

KHETHEKANYO YA B: MANWELEDZO / SAMARI

2. Nweledzani mafhongo aya nga phara nthihi i re na maipfi a re vhukati ha 80 u swika 90 nga ha vhuvhi ha u vha na ɔwana u tshe mu³uku.

O dziedzwa nga u uidzhenisa kha zwa vhudzekani a tshe mu³uku.

Vhunzhi ha vhaswa vha uihwala musi vha tshe tshikoloni. Maqilonga we a vha e na mi;waha ya 16, ene u ri musi o zwi wana uri o vhifha muvhilini a %alutshedza khonani dzawe. Vhone vho mu ¹ea ngeletshedzo ya uri u fanela u tou nwa mapi manzhi na u ¹wa o tou shuvhama misi yo³he. Izwo zwe³he a zwe ngo mu thusa tshithu. O vho po beba nga muaro, zwa vho mu vhangela vhuho³a u swika ¹amusi.

°wananyana uyu mboni iyi o i vhoniswa nge a uidzhenisa kha zwa vhudzekani a tshi ¹opa u takadza mu³hannga wawe. O vho po hangwa ¹a uri muthu ha piiti tshi³havhelo nga muvhili wawe. I¹i ¹a u shumisa zwishumisa zwa vhuteami³a ho ngo vhuya a ¹i sedza ngauri vhatu vha ri zwi na masiandoitwa a si avhupui.

Shango ¹i khou xedzwa nga vhaswa vha si na vhuuifhinduleli vhane vha balelwa zwa u tamba ngazwo vha tambela hu sa tambelwi. Vha hashu, u unja ɔwana zwi a konpa. Ndi zwine wa wana vhaswa vha tshi litsha tshikolo vha ya u ¹opa mushumo uri vha unpe zwikope zwavho. Vhaswa, uiiliseni kha zwa vhudzekani ni futelele tshikolo. Tshifhinga tsho tambiseaho a tshi tsha vhuya, nahone tthiselo tshi bva dzuvha tsho bva. Mafhongo a u pa ha ɔwana a songo lavhelelwaho a khakhisa vho³he vhaswa vha vha³hannga na vhasidzana ngauri vho³he vha fanela u vha na vhuuifhinduleli kha ɔwana. Vha³we vha tshi vho shavha vhuuifhinduleli, zwi vho sia hu na masiandoitwa a sa takadzi sa dzimpfu, ¹halano, vengo, thaidzo dzi sa takuwiho na zwi³we zwinzhi vhukuma. Vhumatshelo ha vhaswa vhanzhi kha ¹ino ¹ashu ¹a Afrika Tshipembe ho ho³efhala nga mulandu wa fhungo ¹i. Vhaswa vha hashu, kha ri shavhe buka ¹i ¹i sa athu ri mila ro³he ra fhela pape! Muvhuso u khou linga u imisa na dziki¹iniki dza uri ri wane hone ngeletshedzo na tsireledzo dzo teaho. Madokotela one ri a siafhi, vha dzula vho vula mahothi. Kha ri ye u dzhia nujivo ro takala uri ri tshile. A na maano ndi a na awe, thanyan ni vule ma³o, pfunzo ni vuledze ni si na tshilavhi na tshikhukhulisi na tshithihi.

10

¹HANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B:

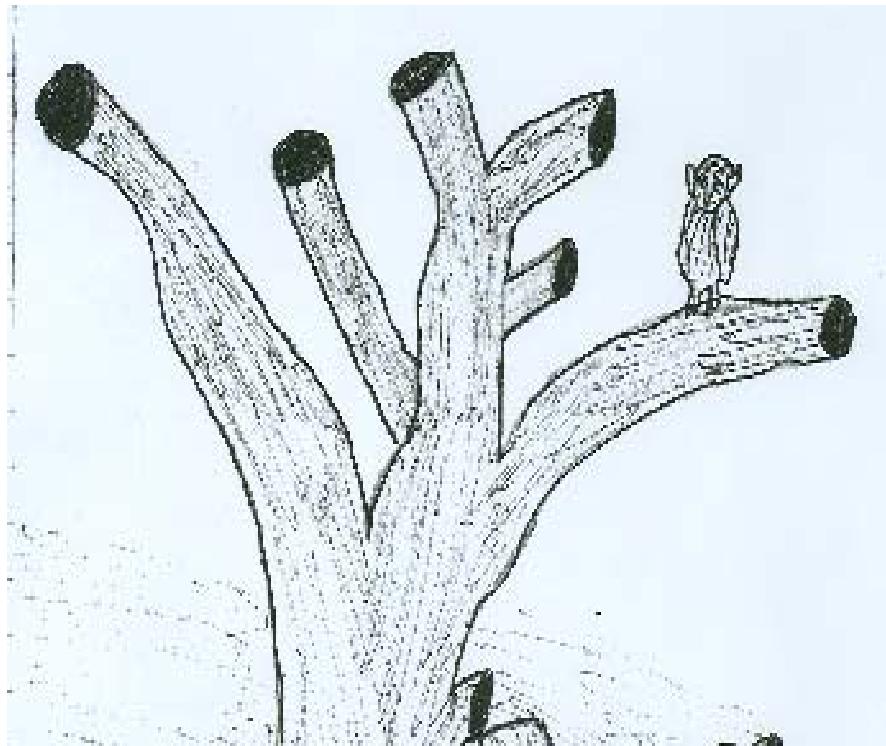
KHETHEKANYO YA C: PHEN¶A NA KUSHUMISELE KWA LUAMBO

3.1 Mafhundo khea, a vhaleni ni fhindule mbudziso dzi no a tevhela.

"Vha songo pila vhuvhi nga maŋamu. *Tshindunduma a si ɔwana*. Shango ɔo³he ɔi bvuma ene. U dinwa nga gunwe, vhupfimbi na u levha. Arali a tou tshipa ɔwananga, vha μo pfa e thumbuni ya lukhohe. Vhu³ama hashu vhu μo vha hu hone ho fa." Vho- Mari³a vho amba maipfi aya vha tshi vhudza Vho-Khiresi.

- 3.1.1 Ri ɔeeni ɔhalutshedzo yo livhaho na i songo livhaho ya fhungo ɔo swifhadzwaho. (2)
3.1.2 Isani fhungo ɔa u fhedzisela kha ɔiambaitwa. (2)
3.1.3 Ri ɔeeni ɔifhambanyi ɔa ipfi vhu³ama no ɔi shumisa fhungoni ɔi pfalaho. (2)
3.1.4 Topolani ɔiɔaledzi ni sumbedze u tea haɔo (1)
3.1.5 mafhungoni ayo.
Ri ɔeeni ɔhalutshedzo ya ipfi heɔi: *vhupfimbi*.
Dovhani ni ɔi shumise fhungoni ɔi pfalaho u sumbedza uri ni a μivha zwine ɔa amba. (2)

3.2 ɔalelani tshifanyiso itshi, ni vhale na mafhundo a no tshi tevhela ni kone u fhindula mbudziso:

Makhwitha ndi ma³oni a tshelaho vhusiku. Zwi³iwa zwi³hulwane zwao ndi mabuku, dzimbevhambatanda, dzitswina na zwi³we zwikhokhonono. Naho makhwitha a tshi ri thusa nga u vhulaha mahonpo ane a ri tshinyadza, vhatu vhanzhi vha a a vhenga. Arali ³a lila ³o kavha n³ha ha tshiuludza hu pfi ³i khou ³ula lufu lwa shaka. Vha³we vha songo dzivhuluwaho ndi vhane vha ri makhwitha ndi ma³oni a vhaloi. Tshivhumbeo tsha gwitha tsho vhifha. ³i na ma³o mahulu, na mithenga ya³o a i kungi. Vhunzhi ha zwi³oni zwine zwa tshela vhusiku ³ama yazwo a i ³iwi. Hu ui nga gombambudzi na nyamulemalema na zwone ndi zwi³oni zwi tshelaho vhusiku, fhedzi vengo ³azwo ³i fhasi kha ³a gwitha. Naho hu na swiswi kana hu na ³wedzi, zwi³oni izwi a zwi litshi u tshela.

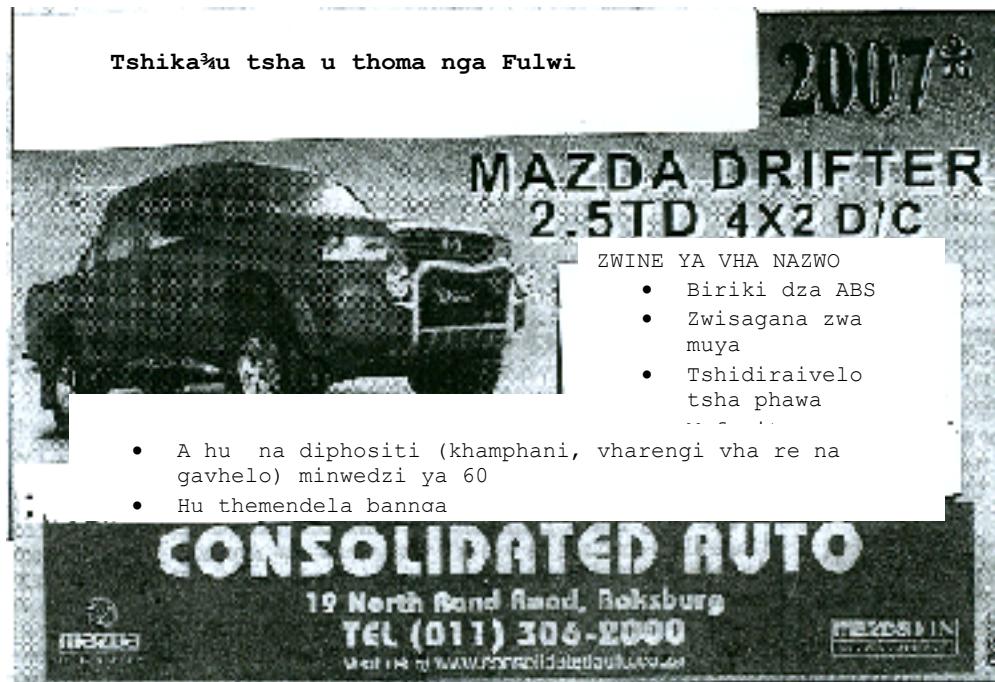
3.2.1	Vhumbani fhungo ³ i re na ³ ibulafhethu ³ o
uisendekaho kha tshifanyiso tshi re afho n ³ ha.	(1)
3.2.2	Topolani madzinambumbano mavhili afho mafhungoni
ni ³ ee ma ³ we mavhili no a shumisa mafhungoni a	(4)
3.2.3	pfalaho.
Bulani dzina ³ a ³ imudi na mushumo wa ³ o fhungoni	(2)
3.2.4	³ i tevhelaho: <u>Mithenga ya³o a i kungi.</u>
Ndi zwifhio zwi sumbahuri mu ³ wali u na	(1)
3.2.5	luvhengelambiluni kha vhatu vhane vha ri
makhwitha ndi ma ³ oni a vhaloi ?	(1)
3.2.6	¹ oredzani ³ inyanyu ³ o teaho: Naho swiswi ³ o tou
..... kana ³ wedzi wo tou mboo, zwi ³ oni izwi a zwi
litshi u tshela.
Vhekanyani maipfi a tevhelaho nga mutevhe wone-
wone wa a ³ ifabethe ya Vharoma:	(1)

zwi³oni zwi³iwa zwi³hulwane zwikhokhonono

3.3 Adzhenda na khungedzelo

3.3.1	Muphresidennde wa Khoro ya Vhaimeleli vha Vhagudi
o vhekanya zwite ³ wa zwa adzhenda i no po shumiswa
kha vhu ³ ambo ha u onesana na vhagudi vha gireidi
12 two sokou vhilingana. Inwi zwi vhekanyeni nga
ngona.	
	● <i>Muimeleli wa khorombusi ya tshikolo.</i>● <i>Ndivho ya mu³angano.</i>● <i>Ndivhuwo na npivhadzo.</i>● <i>Muimeleli wa vhagudi.</i>● <i>U vula na u ³anganedza .</i>● <i>Maipfi nga ³hohoyatshikolo.</i>● <i>U vala.</i>● <i>Muimeleli wa vhagudisi.</i>	(4)

3.3.2 Gudani khungedzelo iyi nga vhusedzi uri ni po kona u fhindula mbudziso dzi no i tevhela:

A Ndi ngani mukungedzeli o shumisa tswayo ¹ aledzi	(1)
B kha 2007?	(1)
C Muthu a tshi %opa goloi iyi a nga i wana hani?	(2)
D Mukungedzeli o shumisa hani fonto u kunga	(1)
E vharengi?	
Ndi vhafhio vhanne vha nga kona u renga iyo golo?	(1)
Bulani tshithihi tshine tsha nga ita uri murengi a mangale o no uidzhenisa kha tshikolodo tsha goloi iyo.	30
	70

¹ HANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C:

MARAGAGU¹E: